

ПОД-СЕКЦІЯ 5. Психологія труда.

Дятленко Н.М.

доцент кафедри методики та психології
дошкільної і початкової освіти
ІППО КУ імені Бориса Грінченка,
кандидат психологічних наук

УМОВИ УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ

Анотація. У статті йдеться про професійну адаптацію молодих педагогів та чинники, що її обумовлюють. Аналізуються результати опитування молодих вихователів дошкільних закладів щодо труднощів, з якими вони зіткнулися в перші роки роботи; робиться висновок про важливість і перспективність подальших досліджень.

Ключові слова. Професійна адаптація, адаптивна поведінка, професійна компетентність, професіоналізація.

Keywords. Professional adaptation, adaptive behavior, professional competence, professionalism.

Актуальність проблеми. Професійне становлення молодого вчителя – це тривалий і напружений процес, який починається задовго до його першого входження до шкільного класу. Цьому присвячуються роки навчання в університеті, поглиблена самоосвіта в процесі оволодіння секретами професії, знайомство з кращими педагогічними практиками. Особливе місце у професійному становленні початківця та забезпечені якості освіти у школі та дошкільному закладі займає картина його адаптації до умов праці, яка припадає на перші роки і може складатися більш чи менш успішно.

Професійна адаптація науковцями трактується як процес залучення молоді до трудової діяльності, що передбачає взаємодію індивіда та виробництва з метою досягнення такої відповідності між ними, яка найбільшою мірою забезпечує ефективну працю, згуртованість персоналу, задоволення матеріальних та духовних потреб, різnobічний розвиток особистості (В.С. Немченко). Особливої уваги в цьому контексті заслуговують випускники педагогічних університетів, специфіка адаптації яких обумовлена багатофункціональністю, поліструктурністю, поліпредметністю учительської праці та ускладнюється реформами, які відбуваються сьогодні в освітньому просторі.

Вчорашній студент у перші ж дні роботи в школі стикається з низкою проблем, які досить часто самостійно, без сторонньої допомоги не в змозі подолати. Невдалий досвід досить часто завершується відмовою молодого фахівця від своїх амбітних цілей – стати майстром в царині педагогіки. І навпаки, вдале проходження адаптаційного періоду завершується добрим рівнем адаптованості, що в своєму загалі є запорукою вирішення низки проблем у освітній системі, зокрема, кадрового питання, нарощення професійної майстерності, розвитку креативності та творчості і врешті-решт забезпечення якості освіти дітей. Варто пам'ятати, що сучасні тенденції такі, що у сфері кадрового забезпечення спостерігається процес постійного збіль-

шення кількості вчителів передпенсійного та пенсійного віку. Тому сучасні навчальні заклади гостро потребують притоку таких молодих учителів, які можуть прийти на зміну досвідченим педагогам та бути адекватними новій освітній ситуації і новим ускладненим умовам професійної діяльності.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз проблеми адаптації молодих учителів; *завдання* – виділити характерні особливості процесу адаптації, означити загальні тенденції явища та окреслити коло невирішених питань.

Зупинимося детальніше на психологічних закономірностях феномена нашого дослідження. Явище адаптації здавна хвилює суспільство. Природа людини та її фізіологічні властивості, що формувалися протягом багатьох віків, не можуть змінюватися так швидко, як це відбувається з технологічними та соціальними умовами суспільства. Але за умов розумної технології і стратегії власного життя людина здатна постійно нарощувати рівень адаптованості (Л.В.Сохань) [7].

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури засвідчує існування важомої бази досліджень з проблеми. Зокрема, психолого-педагогічні закономірності професійного становлення молодих спеціалістів висвітлені в працях О.А.Абдуліної, С.І.Архангельської, Ю.К.Бабанського, Л. Г. Борисової, Ф.М.Гоноболіна, І.А.Зязюна, Н.В.Кузьміної, С. В.Овдій, С. І.Скубій, М. І. Стurova, Н.О Чайкіної. Обґрунтування сутності професійної адаптації, її методично-організаційного забезпечення розкриваються в працях А.Афанасьєва, С.Г.Вершловського, Д.І.Водзинського, Т.І.Гриб, Ю.С.Колесникова, Т.С.Полякова. Питання ефективності адаптаційного процесу та зовнішніх детермінантів розкриваються в працях А.Альберта, Л.Ф.Бенедиктової, В.В.Буткевич, Т.В.Гуляевої, В.М.Дугинець, Л.М.Корнеєвої, С.В.Овдей, Л.С.Шубиної.

Предмет нашого дослідження потребує уточнення та розмежування близьких за змістом понять «адаптація», «адаптивна поведінка», «професійна адаптація», «адаптивність», «адаптованість». При усій різноманітності уточнюючих деталей загальним є те, що адаптація розглядається як пристосування особистості до існування в соціумі відповідно вимог і норм. Дослідники П.С. Граве і М.Р. Шнейдман говорять про адаптацію як стан організму, коли внутрішній інформаційний стан максимально співзвучний інформаційному стану ситуації. Наголошується на такій особливості організму в процесі адаптації, як мінімізація реакцій на мінливі умови середовища. Адаптація здійснюється в процесі соціалізації особистості в ході її індивідуального розвитку, трудового і професійного становлення (Т.М.Титаренко).

Аналізуючи поняття адаптивної поведінки, українська вчена С.І.Хаїрова посилається на дослідження Н. Weber, де адаптивна поведінка визначається як індивідуальний спосіб взаємодії суб'єкта із ситуацією відповідно до власної логіки та значущості в житті людини та її психологічних можливостей. Головне завдання такої взаємодії полягає у якнайкращій адаптації до вимог ситуації. Це дозволяє суб'єкту оволодіти нею (сituацією), ослабити чи пом'якшити вимоги, навчитися їх уникати чи звикнути до них і таким чином погасити стресовий вплив ситуації якомога швидше [6].

Адаптованість науковцями розглядається як здатність до адаптації, що передбачає такі психологічні та фізіологічні особистісні якості, що дозволяють оволодівати професійною діяльністю з найменшими затратами часу і сил, налаштованість на виконання професійних обов'язків, чутливість до колективних цілей, здатність до входження в систему професійних, соціальних та міжособистісних взаємин. Адапто-

ваність саме до вчительської праці характеризується наявністю професійної спрямованості молодого вчителя, мірою оволодіння професійними компетенціями, рівнем усвідомлення професійних функцій.

Нами було проведено опитування 34 молодих вихователів дошкільного навчального закладу, стаж роботи яких складає до 5 років, щодо труднощів, з якими вони зіткнулися в перші роки роботи. Були названі такі: складнощі у спілкуванні з батьками вихованців, очевидна недовіра з їх боку, сором'язливість (34%); труднощі у спілкуванні з іншими колегами, неприйняття в колективі (23%); невміння організувати дітей, слабкі знання особливостей розвитку дітей, звідси завищені вимоги до дітей (21%); труднощі в організації робочого часу (9%); дидактична некомпетентність (13%).

Керівники ДНЗ у свої анкетах додають такі помічені ними труднощі процесу адаптації молодих спеціалістів: невміння підготуватися до робочого дня; нездатність вибудовувати партнерські взаємини з колегами; яскраво виражена амбітність, часто молодий педагог діє за принципом: «я краще знаю, як потрібно; невміння перенести теоретичні знання в практичну площину; страх у виявленні ініціативи; низька загальна професійна компетентність; неготовність до індивідуальної роботи з дітьми.

Велике значення у формуванні налаштованості на майбутню професію відіграє навчання у вищій школі. Як організовано процес навчання? Чи створені можливості для самореалізації студентів, ефективного професійного зростання? Викладачі вищої школи можуть «заразити» свою професією, викликати бажання наслідувати, або навпаки – назавжди позбавити бажання займатися педагогічною діяльністю. Суб'єкт-суб'єктні взаємини, увага і повага до студентів результують у появі інтересу та бажання займатися педагогічною діяльністю.

Поряд з цим, уже самі молоді педагоги називають чинники, з якими вони зіткнулися в перші дні перебування на робочому місці в навчальному закладі, а саме: постійна робота на підміні; неможливість отримати від методиста чітку консультацію; постійні зауваження з боку керівництва; неефективна взаємодія з напарником, яка має достатній досвід, але неохоче ділиться ним; не поціновуються досягнуті успіхи, вся увага керівництва зосереджується на формальних ознаках; відсутня допомога в складних ситуаціях, коли немає напарника чи помічника вихователя.

Таким чином, аналіз проблеми професійної адаптації молодого вчителя дає підстави для висновків про її невирішеність і навіть загостреність в сучасних умовах розвитку суспільства. З метою посилення психологічної готовності до майбутньої професії, яка має допомогти процесу адаптації, варто на рівні школи започаткувати профільні педагогічні класи, організувати гуртки майбутнього вчителя. Бажано залучати початківців до Школи молодого вчителя, участі в інтервізійних та супервізійних групах; нових підходів потребує ідея наставництва. Добре було б започаткувати конкурс педагогічних умінь молодих вчителів. Але все це може бути ефективним лише на додачу до основного: розвивального достатньо комфортного професійного середовища, де панують увага, повага та шире опікування молодими педагогами.

Список використаної літератури

1. Багачкина Н.А. Учет индивидуальных стилей обучения студентов как основа успешной адаптации при организации учебной деятельности // Вопросы биоло-

- тии, экологии и методики обучения: Сборник научных статей. Вып.3. – Саратов: Изд-ство Сарат. педин-та, 2000. – С.108-110.
2. Балл Г.А. Понятие адаптации и ее значение для психологии личности // Вопросы психологии. – 1989. – №1. – С.92-100.
  3. Гапонова С.А. Особенности адаптации студентов вузов в процессе обучения // Психологический журнал. – 1994. – №3. – С.9-12.
  4. Казміренко В.П. Програма дослідження психолого-соціальних чинників адаптації молодої людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – №6. – С.76-78.
  5. Маклаков А.Г. Личностный адаптационный потенциал: его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях // Психологический журнал. – 2—1. – т.22. – №1. – С.16-24.
  6. Мороз О.Г. Професійна адаптація молодого вчителя. – К.: Вища школа, 1980. – 94с.
  7. Мистецтво життєтворчості особистості: Наук.-метод. посібник: У 2 ч. /Ред. рада: В.М.Доній, Г.М.Несен, Л.В.Сохань та ін. – Ч.1. Теорія та технологія життєтворчості. – К.: ІЗМН, 1997. – 392 с.
  8. Хаирова С.И. Этнокультурные особенности формирования адаптивного поведения детей // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – №6. – С.26-29.
  9. Филипп Л. Адаптация и ее разновидности. – Л.: Наука, 1979. – С. 19-49.